

Підлісна Т. В., кандидат наук з державного управління, керівник відділу підготовки публічних управлінців, доцент кафедри публічного управління та адміністрування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда

Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ORCID ID: 0000-0002-7492-923

Бойко А. О., кандидат наук з державного управління, доцент кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ORCID ID: 0000-0003-0142-0624

Pidlisna T., Ph.D. (Public Administration),

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law (Khmelnytskyi),

Department of Public Administration, Khmelnytsky, Ukraine

Boiko A., Ph.D. (Public Administration),

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law (Khmelnytskyi)

Associate Professor of Labor, Land and Commercial Law Khmelnytsky, Ukraine

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР В РЕЄСТРАЦІЙНІЙ СФЕРІ

IMPROVEMENT OF INFORMATION SUPPORT OF IMPLEMENTATION OF ADMINISTRATIVE PROCEDURES IN THE REGISTRATION SPHERE

Стаття присвячена удосконаленню процесів здійснення адміністративних процедур в реєстраційній сфері. Визначено систему єдиних та державних реєстрів, держателями яких є Міністерство юстиції України та пов'язані з ним державні органи. На основі аналізу європейського досвіду запропоновано створити єдину публічно-правову реєстраційну систему. Сформовано уніфіковані вимоги до реєстрів та їх адміністраторів. Запропоновано створити «реєстр реєстрів», доручити ведення реєстру виключно реєстраційним органом публічних повноважень, консолідацію та розкриття інформації, внесеної до реєстрів, здійснювати через прийняття відповідного рішення. Представлено заходи удосконалення організації адміністративних процедур в реєстраційній сфері: створення єдиної публічно-правової реєстраційної системи; розробка уніфікованих вимог до реєстрів та їх адміністраторів; призначення відповідального органу державної влади за ведення реєстрів. Визначено, що до базових державних реєстрів належать державні реєстри, держателями яких є центральні органи виконавчої влади, та які містять інформацію про фізичних осіб та їх об'єднання, юридичних осіб, землі та земельні ділянки із розташованими на них об'єктами нерухомого майна. Сформовано пріоритетні напрями удосконалення управління системою

забезпечення інформаційної безпеки органів влади та місцевого самоврядування, при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері: інформаційно-аналітичне забезпечення при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері; систематичне здійснення інформаційного контролю при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері; забезпечення вимірювання інформаційної безпеки та організації моніторингу на основі «ризик орієнтованої системи»; забезпечення безпечного функціонування систем електронного управління; формування культури інформаційної безпеки

Ключові слова: реєстраційні процедури, реєстратор, адміністративні процедури, реєстраційна система.

The article is devoted to improving the implementation of administrative procedures in the field of registration. The system of unified and state registers, the holders of which are the Ministry of Justice of Ukraine and related state bodies, has been determined. Based on the analysis of European experience, it is proposed to create a single public legal registration system. Unified requirements for registers and their administrators have been formed. It is proposed to create a "register of registers", to entrust the maintenance of the register exclusively by the registration authority of public authority, to consolidate and disclose the information entered in the registers, through the adoption of the relevant decision. Measures to improve the organization of administrative procedures in the field of registration are presented: the creation of a single public legal registration system; development of unified requirements for registers and their administrators; appointment of a responsible body of state power for maintaining registers. It is determined that the basic state registers include state registers, which are held by the central executive bodies, and which contain information about individuals and their associations, legal entities, land and land plots with real estate located on them. The priority directions of improvement of management of system of maintenance of information security of authorities and local government, at implementation of administrative procedures in the registration sphere are formed: information-analytical maintenance at implementation of administrative procedures in the registration sphere; systematic implementation of information control in the implementation of administrative procedures in the field of registration; ensuring the measurement of information security and the organization of monitoring on the basis of "risk-oriented system"; ensuring the safe operation of electronic control systems; formation of information security culture

Key words: registration procedures, registrar, administrative procedures, registration system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах проведення адміністративної реформи в Україні, впровадження ідеї «сервісної держави»

гостро постало питання удосконалення інституту надання адміністративних послуг. Головним завданням сьогодні виступає пошук організаційно-технічних форм, максимально сприятливих умов для надання якісних адміністративних послуг, а сама система державної реєстрації в Україні перебуває у стадії уніфікації нормативних вимог та формування єдиної національної системи державної реєстрації.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретико-прикладну основу правових засад інституту діяльності системи державної реєстраційної діяльності сформулювали: Галіцина Н. В., Грушинський І.М., Гурковський М. П., Качура О.А., Квасніцька О. О., Кравчук В.М., Ковальова М. В., Кузьменко О.В., Лагода О. С., Мельник Р. С., Мовчан Д.В., Морозов Є.О., Панькова З.Л., Пограничний Є.П., Тамаря Я.В., Черненко Л.М. та інші. Однак проблематика організації роботи з різноманітними реєстрами не вичерпана і має значну актуальність.

Мета статті. Метою статті є опрацювання практичних рекомендацій щодо удосконалення інформаційного забезпечення організації адміністративних процедур в реєстраційній сфері.

Виклад основного матеріалу. Реєстраційну сферу можна уявити як «відкриту» систему, пов'язану з постійним обігом інформаційних ресурсів. Реєстраційні бази даних мають відповідати вимогам об'єктивності, тобто відображати актуальну інформацію за предметом її наповнення. Водночас, інформація має постійно надходити та оброблятися адміністраторами на яких покладено обов'язки забезпечення функціонування системи державної реєстраційної діяльності.

Предметний масив інформаційних даних, які підлягають систематизації у реєстраційній сфері надзвичайно великий [1]. Сьогодні він охоплює такі основні єдині та державні реєстри, держателями яких є Міністерство юстиції України, Державна виконавча служба, Державна служба з питань захисту персональних даних (табл.1).

Система єдиних та державних реєстрів, держателями яких є Міністерство юстиції України та пов'язані з ним державні органи

Органи державної влади	Назви реєстрів
Міністерство юстиції України	Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів Реєстр спеціальних бланків документів інформаційної системи Міністерства юстиції України Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів Єдиний реєстр нотаріусів України Спадковий реєстр Єдиний реєстр довіреностей Державний реєстр обтяжень рухомого майна Єдиний реєстр громадських формувань Реєстр атестованих судових експертів Реєстр методик проведення судових експертиз Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство Відомості з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань Реєстр громадських об'єднань Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності
Державна виконавча служба	Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень
Державна служба з питань захисту персональних даних	Державний реєстр баз персональних даних

Примітка. Систематизовано автором.

Зазначене лише підтверджує, що на сьогодні в Україні відсутнє єдине правове поле створення, функціонування та інформаційної взаємодії державних, комунальних та інших реєстрів, кадастрів та інформаційних систем; відсутні єдиний термінологічний апарат, єдині вимоги до створення, обміну, зберігання, виправлення та формату реєстрових даних, а також до їх технічної та семантичної інтероперабельності та неперетинного узгодження об'єктів відповідних реєстрів. Відповідно, проблема уніфікації вимог та формування єдиної національної системи державної реєстрації адміністративних процедур в реєстраційній сфері залишається досі актуальною [2].

Європейський досвід дає підстави вважати, що для забезпечення ефективності реєстраційної діяльності необхідно створити єдину публічно-правову реєстраційну систему. Для цього необхідно сформувані вимоги до реєстрів та їх адміністраторів, створити «реєстр реєстрів», доручити ведення реєстру виключно реєстраційним органом публічних повноважень, а консолідацію та розкриття інформації, внесеної до реєстрів, здійснювати через прийняття відповідного рішення. У зв'язку з цим нами представлено заходи удосконалення організації адміністративних процедур в реєстраційній сфері (табл.2).

Процес гармонізації вітчизняного законодавства з європейським спрямований на утворення єдиної інтероперабельної системи публічних електронних реєстрів, визначення уніфікованої інституціональної структури функціонування публічних електронних реєстрів та єдиних вимог до їх створення, ведення, взаємодії, адміністрування, модернізації, реорганізації та ліквідації, а також до створення реєстрової інформації та її використання у інших інформаційних системах, при здійсненні дозвільної та іншої управлінської діяльності, наданні адміністративних послуг [3].

Таблиця 2

Удосконалення організації адміністративних процедур в реєстраційній сфері в контексті імплементації європейського досвіду

Пропозиція	Сутність
Створення єдиної публічно-правової реєстраційної системи	створення багатоканальної модульної системи у якій будуть зведені точки доступу до всіх реєстрів (створення Реєстру реєстрів)
Розробка уніфікованих вимог до реєстрів та їх адміністраторів	уніфікація має торкнутися як правил ведення реєстрів так і форм доступу до них та пошуку інформації (отримання відповіді)
Визначення відповідального органу державної влади за ведення реєстрів	доручення ведення реєстру виключно реєстраційним органом публічних повноважень

Примітка: складено автором

Водночас, проекту Закону України «Про публічні електронні реєстри» наведено іншу пропозицію щодо поділу реєстрів.

Систему реєстрів складають:

- 1) базові державні реєстри;

- 2) інші державні реєстри;
- 3) комунальні реєстри;
- 4) визначені законом реєстри саморегулюючих організацій;
- 5) реєстр реєстрів.

До базових державних реєстрів належать державні реєстри, держателями яких є центральні органи виконавчої влади, та які містять інформацію про фізичних осіб та їх об'єднання, юридичних осіб, землі та земельні ділянки із розташованими на них об'єктами нерухомого майна.

Зазначений у проекті закону поділ викликає певні зауваження. Так, по-перше, автори законопроекту фактично об'єднують поняття реєстрів та баз даних, а це зрозуміло є різними речами. По-друге, не пропонують вирішення питання подвійності у розумінні реєстрів. Так сьогодні мова йде про єдині та державні реєстри, а в законопроекті про базові та інші державні реєстри.

Відповідно можна запропонувати власне бачення редакції ст. 6 проекту Закону України «Про публічні електронні реєстри» (рис.1).

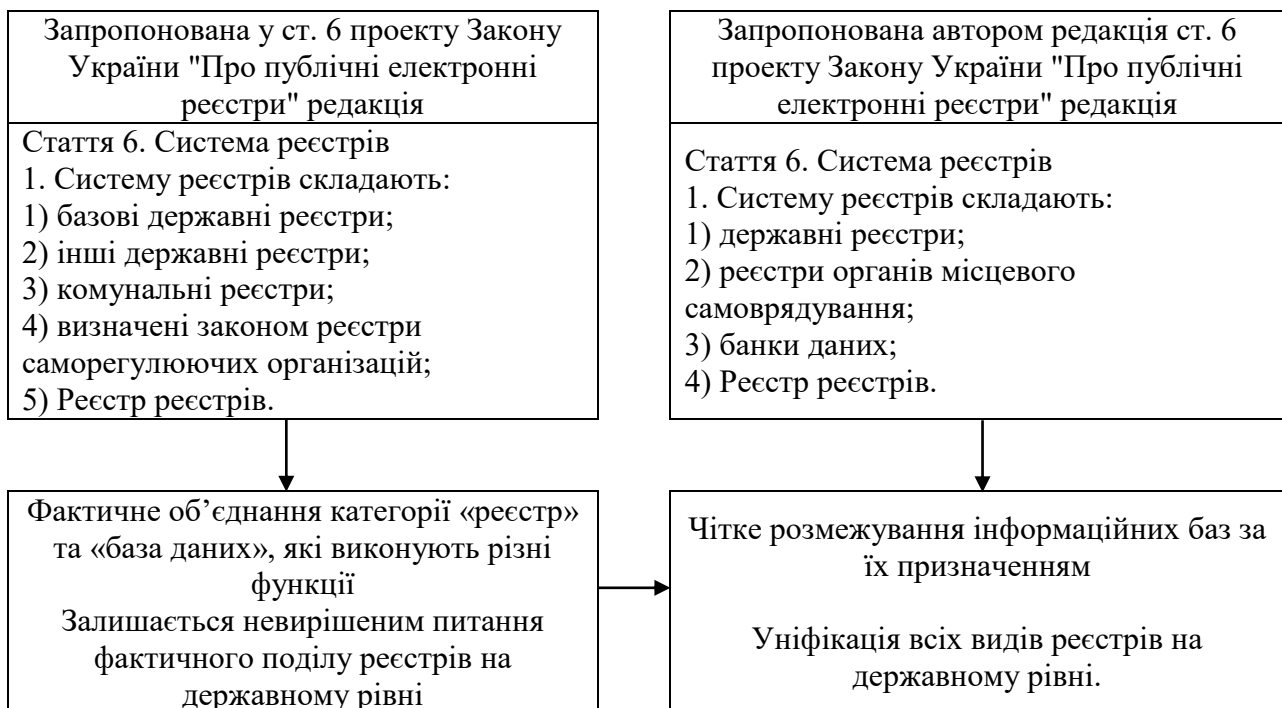

Рис.1. Пропозиції редакції ст. 6 проекту Закону України «Про публічні електронні реєстри»

Примітка: запропоновано автором

Важливим при цьому є чітке розуміння учасників реєстраційних відносин. Досить цікаву класифікацію суб'єктів надає проект Закону України «Про публічні електронні реєстри» [4; 5]. До числа суб'єктів здійснення адміністративних процедур в реєстраційній сфері він відносить: «акредитований суб'єкт», «користувач реєстрової інформації», «отримувач реєстрової інформації», «посередник», «постачальник реєстрової інформації», «створювач реєстрової інформації» та «правоволоділець» (табл.3).

Таблиця 3

Класифікація суб'єктів реєстраційної діяльності у проекті Закону України «Про публічні електронні реєстри» з пропозиціями внесення змін

Назва суб'єктів реєстраційної діяльності	Характеристика суб'єктів реєстраційної діяльності	Значення
1	2	3
Акредитований суб'єкт	юридична особа публічного або приватного права, фізична особа-підприємець, фізична особа, що здійснює незалежну професійну діяльність, або саморегульвна організація, які у випадках та обсязі, визначених законом, здійснюють ведення публічних електронних реєстрів. <i>Пропозиція внесення змін до редакції статті</i> юридична особа публічного або приватного права, фізична особа-підприємець, фізична особа, що здійснює незалежну професійну діяльність, або громадська організація, які у випадках та обсязі, визначених законом, здійснюють ведення публічних електронних реєстрів.	Відповідає змісту законодавства України, яке не оперує категорією саморегульвна організація
Користувач реєстрової інформації	фізична або юридична особа, громадське формування, що користується реєстровою інформацією у порядку загального доступу, спеціального доступу та/або електронної інформаційної взаємодії між публічними електронними реєстрами. <i>Пропозиція внесення змін до редакції статті</i> фізична або юридична особа, громадська організація, політична партія, орган державної влади або місцевого самоврядування, що користується реєстровою інформацією у порядку загального доступу, спеціального доступу та/або електронної інформаційної взаємодії між публічними електронними реєстрами	Включає більш широке коло учасників відносин у сфері реєстраційної діяльності
Отримувач реєстрової інформації	користувач, який відповідно до закону має право на отримання реєстрової інформації, яка є об'єктом електронної інформаційної взаємодії публічних електронних реєстрів.	-
Посередник	користувач, який у випадках та обсязі, визначених законом, за яким створено публічний електронний	-

	реєстр, надає іншим користувачам доступ до обміну реєстровою інформацією відповідного публічного електронного реєстру через власну інформаційну або інформаційно-телекомунікаційну систему.	
Постачальник реєстрової інформації	держатель публічного електронного реєстру, який відповідно до закону надає реєстрову інформацію, яка є об'єктом електронної інформаційної взаємодії публічних електронних реєстрів. <i>Пропозиція внесення змін до редакції статті</i> держатель державного електронного реєстру, електронного реєстру органів місцевого самоврядування який відповідно до закону надає реєстрову інформацію, яка є об'єктом електронної інформаційної взаємодії публічних електронних реєстрів.	Така редакція враховує прийнятий у Конституції України поділ органів влади
Створювач реєстрової інформації	особа, яка в межах визначених законом повноважень створює інформацію про об'єкт реєстру для її внесення до відповідного реєстру.	-
Правоволоділець	особа, яка є об'єктом одного з базових державних реєстрів, та має певні правові та майнові статуси, речі, права на них та на інші об'єкти публічних електронних реєстрів <i>Пропозиція внесення змін до редакції статті</i> особа, яка є об'єктом одного з базових державних реєстрів, та має певні правові та майнові статуси, речі, права на них та на інші об'єкти публічних електронних реєстрів	Таке формулювання сприяє уніфікації категорії пов'язаної з державними реєстрами

Примітка: зміни і доповнення запропоновані автором.

Таким чином, чітке визначення суб'єктів реєстраційної діяльності у проекті Закону України «Про публічні електронні реєстри» сприятиме усуненню конфліктних ситуацій пов'язаних з доступом та використанням до публічних реєстрів.

Аналіз європейського досвіду дає підстави вважати, що публічні реєстри, як система інформації про осіб, об'єкти майнових прав або правах та станах, мають відповідати таким вимогам: створюються на основі вимог нормативно-правових актів (нормативні акти, принаймні, передбачають її створення), ведення реєстру відбувається виключно реєстраційним органом публічних повноважень, прийняття, консолідація, а потім розкриття інформації, зазначеної в ній, як правило, шляхом ухвалення рішення, ведення реєстру та розкриття даних, що містяться в ньому, має юридичні наслідки як для особи, інтересів якої стосується реєстраційний запис, так і для органу, завжди є публічним.

Також, особливо нагальним стає формування уніфіковані вимоги до реєстрів та їх адміністраторів, та створення «реєстру реєстрів», що реалізується сьогодні в Україні через поданий на розгляд до ВРУ законопроект «Про публічні електронні реєстри».

У сучасних мовах особливої актуальності набуває проблема забезпечення інформаційної безпеки в органах влади при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері. Інформаційна безпека в органах влади при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері є складовою національної безпеки України, яка забезпечує захист системи публічного управління від інформаційно-комунікаційних загроз та викликів, у той же час сама система публічного управління забезпечує суспільство, державу та громадян інформаційно-якісними послугами та якісною інформацією.

До основних проблем забезпечення інформаційної безпеки системи публічного управління при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері, належать, зокрема, по-перше, відсутність забезпечення дієвого механізму захисту системи електронного врядування від небезпек в інформаційному просторі; по-друге, постійне формування інноваційних інформаційних небезпек, які потребують термінового та ефективного вирішення; по-третє, забезпечення підготовки якісного кадрового складу систему публічного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки; по-четверте, повільним переходом органів публічного управління, у тому числі місцевого самоврядування, на вітчизняне програмне забезпечення, використання неліцензійних програм, насамперед антивірусних, тощо.

З урахуванням зазначеного, можемо визначити наступні пріоритетні напрями удосконалення управління системою забезпечення інформаційної безпеки органів влади та місцевого самоврядування, при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері (табл.4).

Таблиця 4

Напрями удосконалення управління системою забезпечення інформаційної безпеки при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері

Елементи	Результат проведення заходів з удосконалення
----------	--

Інформаційно-аналітичне забезпечення при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері	Зменшення ризиків інформаційної та кібербезпеки в установі. Уникнення втрат внаслідок розголошення/витоку і несанкціонованого доступу до джерел інформації
Систематичне здійснення інформаційного контролю при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері	Зменшення ризиків інформаційної та безпеки в установі яка здійснює ведення державного реєстру.
Забезпечення вимірювання інформаційної безпеки та організації моніторингу на основі «ризик орієнтованої системи»	Розроблення профілів та індикаторів ризику інформаційної небезпеки та визначення області їхнього застосування. Контроль ефективності профілів ризику та внесення змін на підставі оновлених даних Визначення чинників ризику інформаційної небезпеки, надання пропозицій щодо розробки та формалізації конкретних профілів ризику
Забезпечення безпечного функціонування систем електронного управління	Безпечне використання послуг в галузі електронних комунікацій, безпечне використання пристроїв.
Формування культури інформаційної безпеки	Забезпечення безпеки робочого середовища, попередження ризиків, пов'язаних із зовнішніми атаками. Зменшення загроз та наслідків кібератак

Примітка. Складено автором.

Надійним засобом підвищення ефективності заходів інформаційної безпеки є навчання та інструктаж персоналу щодо організаційно-технічних заходів захисту при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері, які застосовуються на рівні певної організації, системи публічного управління. При цьому, ідентифікація і аутентифікація користувачів виступає найбільш гострим напрямом серед підвищення ефективності заходів інформаційної безпеки [6]. Таким чином, питання про те, як провести межу між допустимими і неприпустимими ризиками, вирішується фахівцями. Професійний розгляд адміністративного рівня вимагає врахування специфіки систем е-урядування для конкретних органів влади при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері. На підставі розробки адміністративного рівня будується програма інформаційної безпеки, яка реалізується на організаційно-процедурному і програмно-технічному рівнях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У контексті гармонізації особливо нагальним стає формування уніфіковані вимоги до реєстрів та їх адміністраторів, та створення «реєстру реєстрів», що реалізується

сьогодні в Україні через поданий на розгляд до ВРУ законопроект «Про публічні електронні реєстри»

Відсутність дієвого механізму захисту системи електронного врядування від небезпек в інформаційному просторі; забезпечення підготовки якісного кадрового складу систему публічного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки, - це основні проблеми забезпечення інформаційної безпеки системи публічного управління при здійсненні адміністративних процедур в реєстраційній сфері. Важливим елементом здійснення окремих адміністративних процедур в реєстраційній сфері є забезпечення охорони персональних даних учасників реєстраційних відносин. Нажаль, сьогодні поза детальною регламентацією залишаються питання забезпечення безпеки функціонування електронної інформаційної взаємодії та відповідальності за відповідні порушення в згаданій сфері, що є перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Порядок надання ідентифікаторів доступу до Єдиних та Державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України 15.12.2015 № 2586/5, (зі змінами). URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1568-15#n21>
2. Феделиш М.М. Класифікація вдів та форм реєстраційної діяльності органів міністерства юстиції України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. №2. С.80-83.
3. Андрійко О. Ф. До питання еволюції адміністративного права та предмета адміністративно-правового регулювання. *Сучасна адміністративно-правова доктрина захисту прав людини* : тези доп. та наук. повідомл. учасн. наук.-практ. конф., м. Харків, 17–18 квіт. 2015 року. Харків : Право, 2015. С.9–13.
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про публічні електронні реєстри». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH6MY00A.htm.

5. Порядок використання електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності: Постанова КМУ від 19 вересня 2018 року № 749. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/749-2018-%D0%BF>
6. Порядок надання послуг електронного цифрового підпису фізичним особам, фізичним особам-підприємцям та юридичним особам на договірних засадах: Наказ Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» №03 від «04» січня 2017 р. URL: http://www.uipv.org/i_upload/file/Poriadok-nadannia-poslug-ECP-2017.pdf

References:

1. Poryadok nadannya identyfikatoriv dostupu do Yedynykh ta Derzhavnykh reyestriv, derzhatelem yakykh ye Ministerstvo yustytseyi Ukrayiny: Nakaz Ministerstva yustytseyi Ukrayiny 15.12.2015 № 2586/5 (zi zminamy). Retrieved from: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1568-15#n21> [in Ukrainian].
2. Fedelysh, M.M. (2015) *Klasyfikatsiya vdiv ta form reyestratsiynoyi diyal'nosti orhaniv ministerstva yustytseyi Ukrayiny* [Classification of widows and forms of registration of bodies of the Ministry of Justice of Ukraine]. *Pivdennoukrayins'kyu pravnychyu chasopys* [South Ukrainian Law Journal]. №2. Pp.80-83. [in Ukrainian]
3. Andriyko, O. F. (2015) *Do pytannya evolyutsiyi administratyvnoho prava ta predmeta administratyvno-pravovoho rehulyuvannya* [On the question of the evolution of administrative law and the subject of administrative law regulation]. *Suchasna administratyvno-pravova doktryna zakhystu prav lyudyny : tezy dop. ta nauk. povidoml. uchasn. nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 17–18 kvit. 2015 roku.* [Modern administrative and legal doctrine of human rights protection: thesis add. and science. message participant scientific-practical Conf., Kharkiv, April 17-18. 2015.]. Kharkiv : Pravo. Pp.9–13. [in Ukrainian]

4. Poyasnyuval'na zapyska do proektu Zakonu Ukrayiny «Pro publichni elektronni reyestry». Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH6MY00A.htm. [in Ukrainian]
5. Poryadok vykorystannya elektronnykh dovirchyykh posluh v orhanakh derzhavnoyi vlady, orhanakh mistsevoho samovryaduvannya, pidpryyemstvakh, ustanovakh ta orhanizatsiyakh derzhavnoyi formy vlasnosti: Postanova KMU vid 19 veresnya 2018 roku № 749. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/749-2018-%D0%BF> [in Ukrainian]
6. Poryadok nadannya posluh elektronnoho tsyfrovoho pidpysu fizychnym osobam, fizychnym osobam-pidpryyemtsyam ta yurydychnym osobam na dohovirnykh zasadakh: Nakaz Derzhavnoho pidpryyemstva «Ukrayins'kyy instytut intelektual'noyi vlasnosti» №03 vid «04» sichnya 2017 r. Retrieved from: http://www.uipv.org/i_upload/file/Poriadok-nadannia-poslug-ECP-2017.pdf [in Ukrainian].